

Natsionalnogo universytetu "Ostrozka akademiia" (Scientific letters of the National University "Ostrozka Akademiia"). Ostrog: National University "Ostrozka akademiia", 2010: 438–444. Print.

Fillmore Charles *Osnovnye problemy leksicheskoi semantiki (Key problems of lexical semantics)*. Moskva, 1983. Print.

List of Sources

Akunin Boris, *Liubovnik Smerti (The Lover of Death)*. Moskva: Zakharov, 2002. Print.

Talan Svitlana, *Koly ty poruch (When you are nearby)*. Belgorod: Knizhnyi klub "Klub semeinogo dosuga", 2012. Print.

Morland A. F. *Dann stürzte die Welt für sie ein*. München: BookRix, 2016. Print.

Wardell Heather, *Life, Love and a Polar Bear Tattoo*. Toronto: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2009. Print.

List of Abbreviations

Rus – Russian

Ger – German

Ukr – Ukrainian

Eng – English

Надійшла до редакції 23 березня 2017 року.

PECULIARITIES OF THE IMPLICIT OPPOSITION BASED ON THE MODERN ENGLISH, GERMAN, RUSSIAN AND UKRAINIAN LANGUAGES

Anna Grygorieva

Department of Translation Studies, Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

Background: Opposition is one of the fundamental categories we use every day in our physical and intellectual perception of the world. The research conducted in line with the deep syntax involves the examples of opposition constructions with one referent in contrastive-comparative aspect based on languages with different structures.

Purpose: The purpose of the paper is to analyze the peculiarities of the expression of the implicit opposition of the contradictory features at different times.

Results: Implicitly expressed opposition which is a complex language phenomenon where one (implicit) component of opposition deprives from another one (explicitly expressed). Based on the logical laws there are two types of the opposition relations: contradictory (inconsistent) and contrary (opposite) opposition. The opposition of contradictory features of the referent at different times based on English, German, Ukrainian and Russian is implemented in the following models: attributive, predicate-attributive, predicative and circonstant. Mostly opposition of contradictory features of one referent at different times is expressed in predicative propositions and rarely in predicate-attributive ones. One of the indicators of the quantitative difference is a subject of the plot of the data for study. The productivity of the opposition constructions does not depend on the genetic origin of the language.

Discussion: Opposition remains an object of the research of many scientists and is always actual as it exists in all languages. Traditionally, in research dealing with the opposition a lot of attention is paid to the study of explicit and implicit expression of opposition based only on one language, thus implicit opposition in comparative aspect remains unconsidered by the researchers.

Keywords: opposition, referent, implicit opposition, explicit opposition, definition of contrary, definition of contradictory

Vitae:

Anna Grygorieva, a post-graduate student at Vasyl Stus Donetsk National University, Faculty of Foreign Languages, Department of Translation Studies. The author of three scientific papers devoted to the research on the youth language and five papers associated with the opposition peculiarities. The participant of the All-Ukrainian Competition of Students' Scientific Works in Translation. The holder of the scholarship from the German Academic Exchange Service.

Correspondence: paradies88@mail.ru

Наталія Кобченко

УДК 81'367-048.445

ТИПОЛОГІЙНІ ОЗНАКИ ПОДВІЙНОГО СИНТАКСИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ

На підставі аналізу різних сфер функціонування подвійного синтаксичного зв'язку з'ясовано його визначальні особливості. Висвітлено статус подвійного синтаксичного зв'язку в структурі речення,

траєкторію розгортання, схарактеризовано передумови утворення синтаксичних трійок та специфіку поєднання їхніх компонентів. Окреслено його вияви відповідно до напрямків залежностей між членами синтаксичної трійки та рівні його реалізації відповідно до синтаксичного рангу цих членів.

Ключові слова: синтаксичний зв'язок, подвійний синтаксичний зв'язок, предикативний зв'язок, підрядний зв'язок, опосередкований зв'язок, синтаксична трійка, структура речення, синтаксична деривація, дуплексив, предикативне означення.

Проблема синтаксичних зв'язків однією з перших постала в граматичних описах, але й досі не втрачає своєї актуальності. Важливість цієї проблеми не обмежена власне-синтаксичними рамками, а виходить на загальнолінгвістичний рівень, адже синтаксичні зв'язки беруть участь в організації основної комунікативної одиниці – речення. Попри значні напрацювання в цій галузі залишається ще чимало лакун, однією з яких є цілісна концепція подвійного синтаксичного зв'язку.

Деякі різновиди цього явища вже поставали об'єктом пильної наукової уваги. Структурно-семантичні особливості речень з подвійним присудком (дуплексивом/ предикативним означенням) висвітлена як в працях українських (Tomusyak), так і зарубіжних (Kačala; Chesnokova; Silkina; Nichols; Hasanova) учених, а також представлена в багатьох слов'янських граматиках (Suchasna ukrajins'ka literaturna mova: Syntaksys 175-176; Mluvnice češtiny 3: Skladba 168-169; Russkaya grammatika 782-783; Oraveć and Bajžiková 148-149; Gramatyka opisowa... Vol. II 201; Piper 306). Поодинокі випадки реалізації подвійного підрядного зв'язку зафіксовані в спеціальній літературі (Vykhovanets' 1987, 117-118; Vykhovanets' 2004, 74). Також схарактеризовано специфіку опосередкованого підрядного зв'язку (який є усі підстави зарахувати до подвійного) на рівні простого (Vykhovanets' 1992, 28) та складного речень (Kononenko 41; Khrystianinova 80). Проте студії, спрямовані на комплексне осягнення цього феномену, обґрунтування його граматичної специфіки та опис усіх сфер функціонування, сьогодні відсутні. Усе це й зумовило актуальність пропонованої розвідки, мета якої полягає в обґрунтуванні визначальних ознак подвійного синтаксичного зв'язку.

Подвійний синтаксичний зв'язок – це особливий тип синтаксичного зв'язку, що за своїми граматичними особливостями не вписується в усталені класифікаційні схеми. Він реалізується лише на рівні речення – у тричленних конструкціях (синтаксичних трійках) – і полягає в одночасній взаємозалежності одного з компонентів (вершини синтаксичної трійки) з двома іншими (з членами основи синтаксичної трійки), або в одночасному його підпорядкуванні двом іншим компонентам, або в підпорядкуванні одному компонентіві й взаємозалежності з іншим. Якщо класифікацію синтаксичних зв'язків І.Р. Вихованця (за напрямком синтаксичної залежності) (Vykhovanets' 1992, 23) доповнити ще одним критерієм – одиничність/ подвійність зв'язку, то подвійний зв'язок охоплює два з трьох типів – предикативний зв'язок і підрядний зв'язок – та формує ще один, проміжний, тип – підрядно-предикативний. У класифікації синтаксичних зв'язків А.П. Загнітка (за участю у формуванні й поширенні синтаксичних одиниць) (Zahnitko “Osnovy...” 1: 17) йому належить роль реченнемодифікаційного, адже він постає внаслідок структурно-семантичного ускладнення елементарного речення й, у певних випадках, супроводжує процес організації складнопідрядного речення. Занурення в граматичну сутність подвійного синтаксичного зв'язку, аналіз умов і механізмів його реалізації та зіставлення особливостей з особливостями інших типів синтаксичного зв'язку вможливили виокремити типологічні ознаки цього явища.

1. Вторинність зв'язку в структурі речення. Як було обґрунтовано раніше (Kobchenko “Gramatychna rjyroda...” 49), первинними синтаксичними зв'язками вважаємо ті, які реалізовані в семантично елементарному реченні – структурованому предикатом та валентно зумовленими субстанційними синтаксемами. У таких реченнях постають предикативний синтаксичний зв'язок, здебільшого у формі координації, та підрядний – у формі керування. Поява в реченні інших типів і форм синтаксичного зв'язку є наслідком певних дериваційних перетворень. Подвійний синтаксичний зв'язок можливий переважно в семантично або структурно-семантично неелементарних, тобто синтаксично похідних, реченнях. Тому залежно від семантико-синтаксичної позиції вершини синтаксичної трійки у вихідних конструкціях і, відповідно, її синтаксичних зв'язків з предикатами цих конструкцій подвійний синтаксичний зв'язок у похідній побудові постає в одному зі своїх виявів – предикативному, підрядному чи перехідному, підрядно-предикативному. Якщо вершина синтаксичної трійки в обох вихідних структурах перебуває у предикативному зв'язку з їхніми предикатами, то після акту деривації у похідному реченні вона зберігає цю взаємозалежність з обома компонентами, формуючи в такий спосіб синтаксичну трійку з предикативним виявом подвійного зв'язку, напр.: *Соломійка стояла наче мертва* (V. Lys) ← *Соломійка стояла + Соломійка була наче мертва*. Підрядний вияв подвійного синтаксичного зв'язку постає внаслідок об'єднання двох елементарних речень, у кожному з яких та сама лексема (майбутня вершина синтаксичної трійки) підпорядковується різним синтаксичним домінантам. Оскільки обидві синтаксичні домінанти входять до структури похідного речення, вершина синтаксичної трійки опиняється в залежній позиції від кожної з них водночас, напр.: *Композитор сидів на ліжку й дивився мені просто в очі* (O. Zhovna) ← *Композитор дивився в очі + Очі належали мені*. І нарешті, підрядно-предикативний вияв подвійного синтаксичного зв'язку встановлюється в конструкціях, що є результатом об'єднання двох речень зі спільною лексемою, в одному з яких вона залежить від певного компонента, а в іншому – з певним компонентом перебуває у двобічному зв'язку. Здебільшого у витворених таким способом похідних реченнях зберігається і

залежна позиція вершини синтаксичної трійки від компонента першого вихідного речення, і її взаємозалежність з компонентом другого вихідного речення, напр.: *Його вели закутого в ланцюги <...>* (Yu. Vynnychuk) ← *Його вели + Він був закутим в ланцюги*.

2. Нелінійність (замкненість) розгортання зв'язку. У реченнях з різними типами й формами одиничного синтаксичного зв'язку спосіб розгортання синтаксичних залежностей завжди буде лінійним, тобто між двома компонентами буде реалізована взаємозалежність, кожен з решти компонентів підпорядковуватиметься лише одному іншому. Інакше кажучи, траєкторію розгортання синтаксичного зв'язку в таких реченнях є лінія (Схема 1), напр.: *Туга за минулими перемогами свідчить про сучасний розгром* (Ukrayins'ka aforystyka):

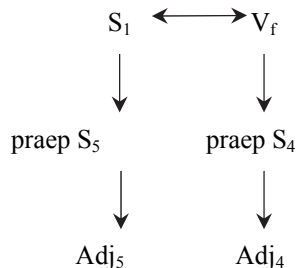

Схема 1. Напрямок розгортання одиничного синтаксичного зв'язку (прямий порядок слів)

Нерідко ця лінія у певній точці розгалужується, коли одному компонентові підпорядковані два інших (Схема 2). Але вона ніколи не замикається, оскільки між цими двома, залежними від спільної синтаксичної доміанти, компонентами синтаксичного зв'язку не виникає¹, пор.: *Данько розповідає дорослим свої казки про далеке місто щастя* (О. Honchar/ Korpus ukrayins'koyi movy):

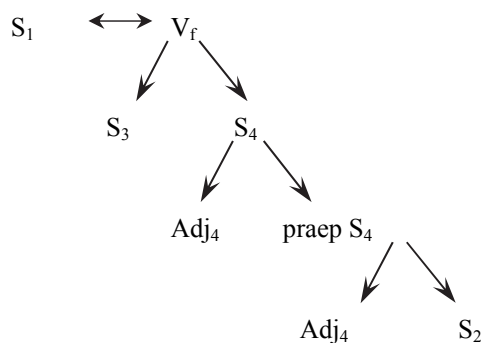

Схема 2. Напрямок розгортання одиничного синтаксичного зв'язку в трикомпонентному словосполученні

Це твердження можуть заперечити, покликаючись на те, що в ускладнених однорідними членами реченнях певні компоненти залежать одночасно від двох і більше інших або взаємозалежать з двома й більше. Однак однорідні члени речення не ускладнюють його структурної схеми, не створюють нових семантико-синтаксичних і формально-граматичних позицій (Тен'єр 337; Vukhovanets' 1992, 27), а дублюють ті, що вже є, розташовуючись паралельно до вже наявних у структурі компонентів, і, відповідно “характеризуються спільними лініями синтаксичних зв'язків” (Zahnitko “Osnovy...” 2: 21). Влучно, на наш погляд, передає статус однорідних членів у структурі речення термін “роздвоєні актанти”, застосований Л. Тен'єром (Тен'єр 337), адже позиції цих членів у проекції на структурну схему ніби складаються в одну, а лінії їхніх зв'язків з іншими компонентами збігаються. Отже, наявність у реченні однорідних членів не порушує лінійності розгортання синтаксичних зв'язків, а лише роздвоює (розмножує один з них), пор.: *Не роси, а сльози упали на чисту траву із гілок* (D. Pavlychko) (Схема 3):

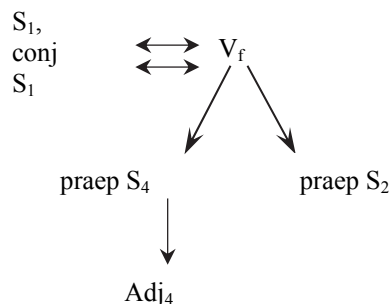

Схема 3. Напрямок розгортання синтаксичного зв'язку в реченні з однорідними членами

¹ Останнім часом деякі науковці намагаються обґрунтувати теорію так званого “синтаксичного дотику”, який відрізняється від синтаксичного зв'язку тим, що об'єднує слова не на ґрунті їхніх граматичних властивостей, а на підставі їхнього контактного розташування або опосередкованих асоціативних відношень між вираженими ними поняттями (див. Chesnokov).

Інакше відбувається розгортання подвійних синтаксичних зв'язків. Дериваційні перетворення вихідних елементарних структур задля вираження певної ситуації однією конструкцією призводять до такого перерозподілу синтаксичних зв'язків, за якого у межах лінії всього похідного речення утворюється замкнутий сегмент. Тобто, подвійний синтаксичний зв'язок об'єднує три компоненти, кожен з яких поєднаний певною формою з двома іншими. Цим він і відрізняється від суми двох одиничних зв'язків: якщо графічно зобразити напрямки синтаксичних залежностей у тричленних конструкціях із сумою двох зв'язків, напр.: *туга за минулими перемогами* (Схема 4), *розповідає дорослим казки* (Схема 5), *далеке місто щастя* (Схема 6) і з подвійним зв'язком у синтаксичних трійках, напр.: *Соломійка стояла наче мертва* (V. Lys) (Схема 7); *Композитор сидів на ліжку й дивився мені просто в очі* (O. Zhovna) (Схема 8); *Його вели закутого в ланцюги <...>* (Yu. Vynnychuk) (Схема 9), то у першому випадкові матимемо пряму або ламану лінію, а в другому – трикутник.

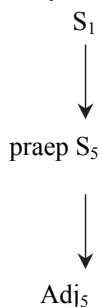

Схема 4. Напрямок розгортання синтаксичного зв'язку

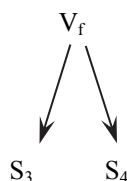

Схема 5. Напрямок розгортання синтаксичного зв'язку в тричленному словосполученні

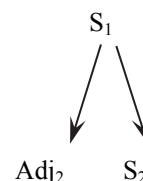

Схема 6. Напрямок розгортання синтаксичного зв'язку в тричленному словосполученні

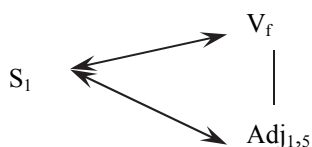

Схема 7. Напрямок розгортання подвійного предикативного синтаксичного зв'язку

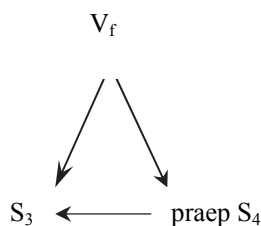

Схема 8. Напрямок розгортання подвійного підрядного синтаксичного зв'язку

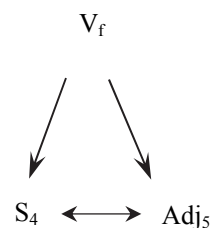

Схема 9. Напрямок розгортання подвійного підрядно-предикативного синтаксичного зв'язку

Як бачимо, одиничний синтаксичний зв'язок у тричленній сполучі виходить із однієї точки й закінчується в одній точці або виходить із однієї точки й закінчується у двох – не пов'язаних між собою – точках; тоді як подвійний зв'язок у синтаксичних трійках виходить із однієї точки й закінчується у двох – пов'язаних – точках (предикативний вияв), або виходить з двох точок, одна з яких підпорядкована іншій, і сходиться в одній (підрядний вияв), або виходить із однієї точки й закінчується у двох – взаємопов'язаних – точках (підрядно-предикативний вияв). Отже, у звичайних тричленних конструкціях синтаксичний зв'язок розгортається лінійно, а в синтаксичних трійках – нелінійно, він тут замкнений.

3. Комплексність зв'язку. Ця типологічна ознака описуваного явища безпосередньо впливає з попередньої і полягає в тому, що подвійний синтаксичний зв'язок постає не внаслідок механічного приєднання одного зв'язку до іншого, а в результаті їхньої взаємодії, він є своєрідним зрощенням їх. Специфікою конструкцій з подвійним зв'язком є те, що **кожен** з членів синтаксичної трійки вступає в синтаксичний зв'язок з двома іншими не поетапно, а водночас. Це унаочнюють наведені вище схеми.

4. Порухнення принципу закритості. Висвітлюючи визначальні ознаки синтаксичного зв'язку, лінгвісти відзначають таку ознаку його предикативного й підрядного типів (а в окремих випадках і сурядного (Sovremennij russkij jazyk 624; Vykhovanets' 1993, 31-32), як закритість, яка полягає в тому, що одноразовим застосуванням зв'язку можна поєднати лише два компоненти (Vykhovanets' 1993, 25, 30). Конструкціям, що містять подвійний синтаксичний зв'язок, притаманна тричленність: у такому разі одне застосування зв'язку поєднує три компоненти. Але це не дає підстав трактувати подвійний синтаксичний зв'язок відкритим, оскільки він сполучає чітко обмежену кількість компонентів, тому радше говорити про порушення закритості цього зв'язку. Щоправда, деякі синтаксичні трійки, як і всі вільні сполуки слів, виявляють схильність до

ускладнення необмеженою кількістю однофункційних компонентів, напр.: *А Олександра стояла висока, грізна, бліда та жовта* (М. Kotsyubyns'kyu); *Павлик виріс хоч теж високий та міцний, вже в дитинстві мав руки, мов налиті, й голубувати очі й ледь-ледь плескатий ніс* (V. Lys); *Пробувши стільки часу в бруді і крові, ти хочеш бачити світ чистим і несповореним, чесним і справедливим* (Yu. Vynnychuk). Проте таке ускладнення теж важко кваліфікувати чинником, що робить подвійний синтаксичний зв'язок відкритим, адже лінії синтаксичного підпорядкування та взаємопідпорядкування однорідних членів з іншими компонентами трійки, як було зазначено вище, насправді є роздвоєною (розмноженою) лінією уже наявного в конструкції зв'язку, а не її розгалуженням.

5. Однотипний/ контамінований вияв зв'язку. Із попередніми чотирма тісно пов'язана ще одна типологічна ознака подвійного зв'язку, яка характеризує його вияв щодо спільності/ неспільності граматичної природи залучених до його витворення типів синтаксичного зв'язку. Подвійний синтаксичний зв'язок набуває однотипного вияву тоді, коли вершина синтаксичної трійки концентрує навколо себе два синтаксичні зв'язки тієї самої граматичної природи – два предикативні або два підрядні. Залежно від того, зв'язки якого саме типу сконцентровані навколо вершини синтаксичної трійки, однотипний вияв подвійного зв'язку постає у двох різновидах: 1) предикативному – якщо вершина трійки перебуває у стосунках взаємозалежності з двома іншими компонентами, напр.: *Народжені одного дня, вони обоє виростили вродливими* (V. Lys); *Соломія верталася з того ци то обіду, а швидше вечері, трохи захмелена* <...> (V. Lys); 2) підрядному – якщо вершина синтаксичної трійки підпорядкована двом іншим компонентам, напр.: *Леонід поцілував матері руку й помалу пішов із кімнати* (V. Vynnychenko); *Корвин запропонував Вер замовити горбаневі вирізати її силует* (V. Domontovych); *Входу на той заповітний двір пильнувала вірна сторожа з варягів, яким Ярослав довіряв найбільше* <...> (P. Zahrebel'nyu). Натомість контамінований вияв подвійного зв'язку є наслідком об'єднання зв'язків різної граматичної природи, зокрема підрядного й предикативного, і, відповідно, постає у тих синтаксичних трійках, вершина яких одному компонентові підпорядковується, а з іншим перебуває у взаємозалежності, напр.: *Його не бачили лежачим ниць, хіба тоді, як пив з криниці воду* (D. Pavlychko); *Марко прямо-таки любиться красенем, відчуває, що зустрівся з справжньою людиною, і хоче все в ній бачити гарним* (M. Stel'makh).

6. Передбачуваність/ непередбачуваність зв'язку. Науковці ознаку передбачуваності/ непередбачуваності синтаксичного зв'язку пов'язують із семантико-граматичними особливостями опорного компонента. В.А. Белашапова цей критерій застосовує до характеристики підрядного синтаксичного зв'язку й передбачуваність кваліфікує такий зв'язок, за якого синтаксична домінанта визначає форму залежного компонента (Sovremennyy russkiy jazyk 625–626). Згідно з її концепцією підрядний зв'язок є передбачуваним тоді, коли комплекс таких властивостей слова, як частиномовна належність або належність до певного лексико-синтаксичного чи словотвірного класу, “зумовлюють певні сполучувальні властивості, прогножуючи потрібні або можливі форми поширення слова” (Sovremennyy russkiy jazyk 625). І.Р. Вихованець передбачуваність/ непередбачуваність зв'язку пояснює валентними властивостями слів і поширює також на його предикативний тип. За переконливим обґрунтуванням лінгвіста предикативний зв'язок завжди є передбачуваним, до того ж з боку обох компонентів (Vykhovanets' 1993, 25). Натомість підрядний зв'язок може бути як передбачуваним, так і непередбачуваним, залежно від того, чи посідає підпорядкований компонент валентно зумовлену позицію щодо синтаксичної домінанти (Vykhovanets' 1993, 28).

Щодо подвійного синтаксичного зв'язку, то є всі підстави говорити про його передбачуваність, адже сполуки двох компонентів певних структурно-семантичних типів є потенційними синтаксичними трійками й трансформуються в них за умови додавання третього компонента з відповідними значеннєвими та морфологічними ознаками. До прикладу, предикативні пари субстантива зі значенням істоти та дієслова зі значенням руху, перебування у просторі, переходу зі стану в стан тощо можуть сформувати синтаксичну трійку, поєднавшись із прикметником чи його еквівалентом зі значенням стану або тимчасової ознаки, вираженим формою називного або орудного відмінків, напр.: *Льова вертав додому + Adj_{1,5} → Льова вертав додому вельми збентежений* (V. Pidmohyl'nyu). Аналогічно передбачуваним є ад'єктивний компонент у формі знахідного чи орудного відмінка в реченнях з дієслівним присудком з семантикою сприйняття, інтелектуальної діяльності тощо та прямим додатком, вираженим іменником на позначення особи, напр.: *Панотець добре пам'ятав це Іванового батька і вінчав їх з Горпиною → [Панотець] добре пам'ятав молодим це Іванового батька і вінчав їх з Горпиною* <...> (Yu. Soroka). Або в побудовах, де присудок має значення волевиявлення, а прямий додаток виражений інфінітивом, передбачуваним є додаток, що позначає особу, у формі давального відмінка, адже його зумовлює валентність обох цих компонентів, напр.: *Я наказав мчати до хлопців → Я наказав Вовкулаці мчати до хлопців* <...> (V. Shklyar).

Передбачуваність подвійного синтаксичного зв'язку зумовлена тим, що практично всі сфери його реалізації можна описати шляхом формально-структурного моделювання синтаксичних трійок, які він організовує. І тому, якщо є сполука двох компонентів, які за своєю семантико-морфологічною репрезентацією збігаються з двома компонентами синтаксичної трійки певної формально-структурної моделі, то семантичний діапазон і морфологічна форма третього компонента, потрібного для утворення цієї трійки, є очевидною.

7. Обов'язковість/ необов'язковість зв'язку. У теоретичних описах синтаксичного зв'язку ознака його обов'язковості/ необов'язковості перетинається з ознакою передбачуваності/ непередбачуваності. Характеризуючи підрядний синтаксичний зв'язок, науковці зауважують, що ці параметри утворюють чотири

комбінації. Підрядний передбачуваний зв'язок може бути обов'язковим, коли синтаксична домінанта передбачає форму поширювача й він є облігаторним у структурі речення (наприклад, між присудком і прямим додатком); а необов'язковим передбачуваний підрядний зв'язок є тоді, коли форма поширювача передбачена формою синтаксичної домінанти, але відсутність цього поширювача не руйнує речення (наприклад, між означенням і означуваним словом) (Sovremennij russkij jazyk 627; Vykhovanets' 1993, 29). Так само підрядний непередбачуваний зв'язок може бути як необов'язковим (наприклад, між предикативними частинами складнопідрядного речення нерозчленованої структури) (Vykhovanets' 1993: 29), так і обов'язковим (наприклад, між дієсловами перебування або розташування у просторі та прийменниково-відмінковими комплексами, адже валентність цих дієслів передбачає позицію для локативної синтаксеми, проте не регламентує її морфологічного вираження) (Sovremennij russkij jazyk 627). Поширюючи ці критерії і на кваліфікацію предикативного зв'язку, І.Р. Вихованець наголошує, що він завжди є передбачуваним і обов'язковим (Vykhovanets' 1993, 24-25).

Застосовуючи окреслені параметри до аналізу подвійного синтаксичного зв'язку, необов'язковість варто визнати його постійною ознакою. Це мотивовано тим, що наявність у певному реченні синтаксичної трійки не є умовою його семантико-синтаксичної та формально-граматичної повноцінності, вона лише слугує засобом семантичного або структурно-семантичного ускладнення. Два компоненти, які є потенційними членами синтаксичної трійки, завжди передбачають третій, але його наявність у семантико-синтаксичній і формально-граматичній структурі речення є необов'язковою. Про обов'язковість цього третього компонента можна говорити лише з позицій комунікативного аспекту, коли організація синтаксичної трійки зумовлена комунікативною потребою акумулювати дві (чи більше) ситуації дійсності в одній синтаксичній конструкції.

8. Безпосередній/ опосередкований характер розгортання зв'язку. Як уже було наголошено, особливістю синтаксичних трійок є те, що кожен з їхніх компонентів перебуває у зв'язку з двома іншими водночас. Тобто, у таких конструкціях зв'язок існує не лише між вершиною трійки й двома іншими компонентами – основою трійки, а також і між цими двома компонентами, тобто він є замкнутим. Реалізація зв'язку між членами основи синтаксичної трійки може відбуватися безпосередньо й опосередковано – за участю вершини цієї трійки. Зокрема, у конструкціях формально-структурної моделі $S_1+V_f+Adj_{1,5}$ між членами основи синтаксичної трійки – вербативом і ад'єктивом – синтаксичний зв'язок встановлюється безпосередньо, напр.: *І вже аж через три роки з'явився він живий з полону* (О. Dovzhenko). Також синтаксичний зв'язок є безпосереднім у синтаксичних трійках формально-структурної моделі V_f+S_3+Inf , адже наявність інфінітива зумовлена семантико-синтаксичною валентністю особового дієслова, а наявність датива – семантико-синтаксичною валентністю і особового дієслова, й інфінітива, оскільки він об'єднує позицію адресатної синтаксеми першого й суб'єктної синтаксеми другого, напр.: *Хтось порадив Отаві податися на товарну станцію, звідки відправлялися ешелони* (Р. Zahrebel'nyy). Натомість у синтаксичних трійках з уточнювальним членом цей уточнювальний компонент підпорядковується уточнюваному за посередництва вершини синтаксичної трійки – компонента, якому вони обидва підпорядковані (Vykhovanets' 1993, 26), напр.: *<...> свекруха хоче їй добра, вона відчуває, мо', й не все, що коїться в нейній, Соломійчиній, душі, а щось відчуває* (V. Lys); *Настя Луциха вернулася додому, в Загорени, з внучкою* (V. Lys).

9. Функціонування подвійного зв'язку на рівні простого й складного речень. Як відомо, умовою існування усіх синтаксичних одиниць, окрім мінімальної синтаксичної одиниці, є наявність між ними синтаксичних зв'язків. Оскільки в структурі простих і складних речень сполучаються синтаксичні одиниці різних рангів, мовознавці виокремлюють кілька типів синтаксичних пар, поєднаних певним різновидом синтаксичного зв'язку. В.А. Белошапкова, вважаючи синтаксичними одиницями найнижчого рангу слово й словоформу, за характером поєднуваних компонентів розрізняє 8 типів таких пар: 1) слово + форма слова; 2) форма слова + форма слова; 3) просте речення + просте речення; 4) слово + просте речення; 5) форма слова + просте речення; 6) словосполучення + форма слова; 7) просте речення + складне речення; 8) складне речення + складне речення (Sovremennij russkij jazyk 615). Уведення до категорійно-описового апарату синтаксису поняття синтаксичне слово, або мінімальна синтаксична одиниця, дозволило І.Р. Вихованцеві дещо спростити як систему синтаксичних одиниць, так і наведену класифікацію. Із застосуванням такого поняттєвого інструментарію вона налічує 6 позицій: 1) мінімальна синтаксична одиниця + мінімальна синтаксична одиниця; 2) елементарне словосполучення + мінімальна синтаксична одиниця; 3) просте речення + просте речення; 4) мінімальна синтаксична одиниця + просте речення; 5) просте речення + складне речення; 6) складне речення + складне речення (Vykhovanets' 1993, 18-20).

Спостереження структурних особливостей синтаксичних трійок та характеру їхніх складників дозволяє виокремити дві узагальнені сфери реалізації подвійного синтаксичного зв'язку – рівень простого речення та рівень складного, зокрема складнопідрядного, речення. Містяться у структурі простого речення, синтаксична трійка може об'єднувати такі типи компонентів: 1) і вершина трійки, і члени основи трійки – мінімальні синтаксичні одиниці, напр.: *Вона запитувала, чи це я стояв засмучений сьогодні ввечері* (V. Domontovych); *У сінях отець Тимофій звелів мені йти до столу [...]* (V. Shklyar); *Зложи на мої коліна Каміння жорстоких днів І срібло свого полину Мені поклади до ніг* (О. Teliha); *Комусь, не степникові, не зрозуміло, як живуть люди на голій, порожній рівнині...* (Yu. Yanovs'kyu/ Korpus ukrayins'koyi movy); 2) вершина трійки й один член основи – мінімальні синтаксичні одиниці, інший член основи – словосполучення, напр.: *Захарко лежав із закритими*

очима, али начеб усміхнений (В. Лис); 3) вершина трійки – предикативний центр речення, члени основи – мінімальні синтаксичні одиниці, напр.: *Увечері, після дощу, хутір оповила темінь <...>* (Н. Tyutyunnyk/ Korpus ukrayins'kouy movu); *Давніш, за кріпацтва, оці наїзди були наче справжні ворожі набіги* (А. Holovko/ Korpus ukrayins'kouy movu); 4) вершина трійки – предикативний центр речення, один член основи – мінімальна синтаксична одиниця, інший член основи – просте або складне словосполучення, напр.: *Десь далеко, за темною смугою лісу, обізвався грім* (S. Vasylychenko/ Korpus ukrayins'kouy movu).

Також синтаксичні трійки можуть поставати на рівні складнопідрядного елементарного речення. Тоді її компонентам притаманний такий характер: 1) і вершина трійки, і члени основи трійки – мінімальні синтаксичні одиниці, напр.: *Мені примарилась повінь, котру я запам'ятав ще малечку* (Н. Tyutyunnyk/ Korpus ukrayins'kouy movu); *Віддайте мені мову, якою мій народ мене благословив* (L. Kostenko); 2) вершина трійки й один член основи – мінімальні синтаксичні одиниці, інший член основи – предикативний центр підрядної частини або підрядна частина цілком, напр.: *Тому спочатку треба відшукати дупло, в якому дятел має пташенят, і затулити його каменем <...>* (Yu. Vynnychuk); 3) вершина трійки й один член основи – мінімальні синтаксичні одиниці, інший член основи – підрядна предикативна частина, напр.: *Петренко вже повернувся з Канади, куди їздив з делегацією від товариства “Україна”* (Yu. Andrukhovych/ Korpus ukrayins'kouy movu); 4) вершина трійки – мінімальна синтаксична одиниця, один член основи – предикативний центр головної частини, інший член основи – підрядна предикативна частина, напр.: *Весела, як весняний вітер, Ліда примчала до батьківського дому тридцятого вечері, коли Іветта тільки поверталася до столиці* (Lyuko Dashvar). Реалізацію підрядного опосередкованого синтаксичного зв'язку в реченнях двох останніх типів обґрунтувала Р.О. Христіанінова (Khrystianinova 80, 141-144). Оскільки цей зв'язок поєднує три компоненти водночас, є всі підстави потрактувати його подвійним.

10. Комбінація форм реалізації подвійного зв'язку. У теорії синтаксичного зв'язку для найбільш вивчених його типів, зокрема для підрядного й предикативного, обґрунтовано форми їхнього втілення² (Vykhovanets' 1993, 34-42; Slyn'ko 26-54; Zahnitko “Syntaksychni zv'yazky...”; Mirchenko 197-215; Shul'zhuk 20-25). Подвійний синтаксичний зв'язок постає внаслідок перебудови й взаємодії двох одиничних зв'язків, і тому, за поодинокими винятками, не має спеціалізованих форм реалізації. До того ж синтагматична специфіка цього феномену – об'єднання трьох компонентів за одного застосування й замкнута траєкторія розгортання – зумовлюють його постання в єдності трьох форм. Залежно від вияву подвійного синтаксичного зв'язку та позиції вершини синтаксичної трійки в загальній структурі речення в кожному конкретному випадкові відбувається комбінування різних форм реалізації предикативного й підрядного різновидів синтаксичного зв'язку. До прикладу, підрядний вияв подвійного зв'язку в синтаксичній трійці формально-структурної моделі V_f+S_3+Inf постає в комбінації трьох форм керування: особове дієслово керує дативом та інфінітивом як валентно зумовленими актантами, між інфінітив і дативом теж реалізується керування, оскільки датив одночасно посідає ще й позицію суб'єктної синтаксеми у валентній рамці інфінітива, напр.: *Цікаво, що їхній матері Ціля наказала покликати лише молодшого сина, хоча знала, що в лісі гуляють обидва брати* (V. Shklyar).

Єдиною специфічною лише для аналізованого явища формою, яка не властива іншим типам синтаксичного зв'язку, є тяжіння. Раніше вже була аргументована кваліфікація тяжіння як форми-складника предикативного вияву подвійного синтаксичного зв'язку, що репрезентує поєднання дієслова й прикметника чи його еквівалента, які одночасно перебувають у предикативному зв'язку з субстантивом (Kobchenko “Tyazhinnya...”), напр.: *Увіходять хлопці з прогулянки сумні такі, особливо Сашко* (А. Teslenko/ Korpus ukrayins'kouy movu).

Отже, типологічними ознаками подвійного синтаксичного зв'язку є вторинність у структурі речення, замкнена траєкторія та безпосередній або опосередкований характер розгортання, комплексність реалізації, порушення принципу закритості, однотиповий або контамінований вияв, передбачуваність, але необов'язковість. Він функціонує як на рівні простого речення, так і складного та постає в комбінації різних форм, з-поміж яких специфічною є лише тяжіння, інші ж повторюють форми предикативного та підрядного синтаксичних зв'язків. Перспективу дослідження становить з'ясування умов і механізмів реалізації подвійного синтаксичного зв'язку в кожному з його виявів.

References

Chesnokov, Petr. “Sintaksicheskaja svjaz' i sintaksicheskoe soprikananie (Syntactic Connection and Syntactic Contact)”. *Jazyk. Tekst. Diskurs (Language. Text. Discourse)* Stavropol': Severo-Kavkazskij federal'nyj U, 8 (2010): 470-477. Print.

Chesnokova, Liliya. *Konstruktsyy s predikativnym opredeleniem i struktura predlozheniya v sovremennom russkom lyteraturnom yazyke (Constructions with Predicative Attribute, and Sentence Structure in the Modern Russian Standard Language)*. Ch.1. Rostov-na-Donu, 1972. Print.

Gramatyka opisowa języka polskiego z ćwiczeniami (Descriptive Grammar of the Polish with exercises). Vol. II: *Fleksja (Inflection). Składnia (Syntax)*. Warszawa: Państwowe zakłady wydawnictw szkolnych, 1961. Print.

² Питання про форми втілення сурядного синтаксичного зв'язку сьогодні остаточно не розв'язане, подекуди мовознавці визначають для нього єдину форму реалізації – незалежну координацію (Vykhovanets' 1993, 33; Shul'zhuk 26).

Hasanova, Rezeda. "Tjagotenie kak tip sintaksicheskoy svyazi v sovremennom russkom jazyke (*Gravity as a Type of Syntactic Connection in the Modern Russian Language*)". Diss. V.I. Lenin Moscow State Pedagogical U, 1981. Abstract. Print.

Kačala, Ján. *Doplnok v slovenčine (Predicative Attribute in the Czech Language)*. Bratislava: SAV, 1971. Print.

Khrystianinova, Rayisa. *Skladnopidryadni rechennya v suchasnyy ukrayins'kiy literaturniy movi (Complex Sentences in the Modern Standard Ukrainian Language)*. Kyiv: Instytut ukrayins'koyi movy; Vydavnychyy dim Dmytra Buraho, 2012. Print.

Kobchenko, Natalya. *Hramatychna pryroda y sfery funkcionuvannya pidryadnoho syntaksychnoho zv'yazku u formi vil'noho poyednannya (Grammatical Essence and Spheres of Function of the Subordinate Syntactic Connection in the Form of Free Unit)*. Kyiv: NaUKMA, 2016. Print.

Kobchenko, Natalya. "Tyazhinnya: problema definitsiyi (Gravity: Problem of the Definition)". *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho U. Seriya "Linhvistyka" (Scientific Journal of Kherson State University. Series "Linguistics")* 25 (2016): 9-15. Print.

Kononenko, Vitaliy. "Podviyni syntaksychni zv'yazky (Double Syntactic Connection)". *Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli (The Ukrainian Language and Literature at school)* 11 (1975): 31-42. Print.

Mirchenko, Mykola. *Struktura syntaksychnykh katehoriy (The Structure of the Syntactic Categories)*. Luts'k: RVV „Vezha” Volyn. derzh. U im. Lesi Ukrayinky, 2004. Print.

Mluvnice češtiny (3): Skladba (Czech Grammar (3): Syntax). Ed. by František Daneš, Zdeněk Hlavsa and Miroslav Grepl. Praha: Academia, 1987. Print.

Nichols, Johanna. Secondary Predicates. *Proceedings of the Berkeley Linguistics Society* 4 (1978): 114–127. Web. 10 Jan 2017.

Oravec, Ján and Eugénia Bajzíkova. *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax (The Modern Slovak Standard Language. Syntax)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1986. Print.

Piper, Predrag and Ivan Klajn. *Normativna gramatika srpskog jezika (Normative Grammar of the Serbian Language)*. Novi Sad: Matica srpska, 2013. Print.

Russkaya grammatika (Russian Grammar). Vol.2. Ed. by Karel Horálek. Praha: Academia, 1979. Print.

Shul'zhuk, Kalenyk. *Syntaksys ukrayins'koyi movy (Syntax of the Ukrainian Language)*. Kyiv: Akademiya, 2004. Print.

Silkina, Zinaida. "Oposredstvovannaja sintaksicheskaja svjaz' imennyh form s podlehashhim i prjamym dopolnieniem (Imennoe tjagotenie) (Mediate Syntactic Connection of Noun's Forms with Predicate and Direct Object)". Diss. Voronezh U, 1973. Abstract. Print.

Slyn'ko, Ilarion and Nina Huyvanyuk and Mariya Kobyljans'ka. *Syntaksys suchasnoyi ukrayins'koyi movy. Problemni pytannya (Syntax of the Modern Ukrainian Language. Problem Issues)*. Kyiv: Vyshcha shkola, 1994. Print.

Sovremennyy russkiy jazyk. (The Modern Russian Language) Ed. by Vera Beloshapkova. Moskva: Azbukovnik, 2002. Print.

Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Syntaksys (The Modern Standard Ukrainian language: Syntax). Ed. by Ivan Bilodid. Kyiv: Naukova dumka, 1972. Print.

Ten'er Ljus'en. *Osnovy strukturnogo sintaksisa (Grounds of Structural Syntax)*. Moskva: Progress, 1988. Print.

Tomusyak, Lyudmyla. *Semantyko-syntaksychna orhanizatsiya rechen' z dupleksyvamy (Semantic-Syntactic Structure of Sentences with Duplexes)*. Diss. Chernivtsi national U, 1999. Print.

Vykhovanets', Ivan. *Systema vidminkiv ukrayins'koyi movy (System of Cases in the Ukrainian Language)*. Kyiv: Naukova dumka, 1987. Print.

Vykhovanets', Ivan. *Narysy z funktsiynoho syntaksysu ukrayins'koyi movy (Essays on Functional Syntax of the Ukrainian Language)*. Kyiv: Naukova dumka, 1992. Print.

Vykhovanets', Ivan. *Hramatyka ukrayins'koyi movy. Syntaksys (Grammar of the Ukrainian Language. Syntax)*. Kyiv: Lybid', 1993. Print.

Vykhovanets', Ivan, and Kateryna Horodens'ka. *Teoretychna Morfolohiya Ukrayins'koyi Movy (Theoretical Morphology of the Ukrainian Language)*. Kyiv: Pul'sary, 2004. Print.

Zahnitko, Anatolij. *Osnovy ukrayins'koho teoretychnoho syntaksysu (Fundamentals of the Ukrainian Theoretical Syntax)*. Ch.1. Horlivka: HDPIIM, 2004. Print.

Zahnitko, Anatolij. *Osnovy ukrayins'koho teoretychnoho syntaksysu (Fundamentals of the Ukrainian Theoretical Syntax)*. Ch.2. Horlivka: HDPIIM, 2004. Print.

Zahnitko, Anatolij. "Syntaksychni zv'yazky u vnutrishniy strukturi ukrayins'koho prostoho rechennya (Syntactic Connections in the Internal Structure of Ukrainian Simple Sentence)". *Donets'ky visnyk Nauk. tov. im. Shevchenka (Donetsk Journal of Shevchenko Scientific Society)*. Donets'k: Skhidnyy vydavn. dim. 5 (2004): 144–152. Print.

List of Sources

Dashvar, Lyuko. *Maty vse (To Have Everything)*. Kharkiv: Klub simeynoho dozvillya, 2011. Print.

Domontovych, V. Doktor Serafikus. *Bez gruntu (Doctor Serafikus. Without the Ground)*. Kyiv: Krytyka, 1999. Print.

- Dovzhenko, Oleksandr. *Zacharovana Desna. Opovidannya. Shchodennyk (1941–1956) (Enchanted Desna. Stories. Diary (1941–1956))*. Kyiv: Dnipro, 2001. Print.
- Korpus ukrayins'koyi movy (Ukrainian Language Corp). Web. 10 Feb. 2015 – 1 Feb. 2017.
- Kostenko, Lina. *Vybrane (Selected)*. Kyiv: Dnipro, 1989.
- Kotsyubyns'kyy, Mykhaylo. *Na viru (On Faith)*. Web. 15 Nov. 2016.
- Lys, Volodymyr. *Solo dlya Solomiyi (Solo for Solomiya)*. Kharkiv: Knyzhkovyy klub «KSD», 2013. Print.
- Pavlychko, Dmytro. *Tvory u tr'okh tomakh (Works in Three Volumes)*. Kyiv: Dnipro, 1989. Print.
- Pidmohyl'nyy, Valer'yan. *Opovidannya, povist', romany (Stories, Story, Novels)*. Kyiv: Naukova dumka, 1991. Print.
- Shklyar, Vasyl'. *Chornyy voron. Zalyshynets' (Black Raven)*. Kharkiv: Knyzhkovyy klub «KSD», 2014.
- Soroka, Yuriy. *Ivan Bohun (Ivan Bohun)*. Kharkiv: Folio, 2010. Print.
- Stel'makh, Mykhaylo. *Pravda i kryvda (Marko Bezsmertnyy) (Truth and Falsehood (Marco Bezsmertnyy))*. Kyiv: Radyans'kyi pys'mennyk, 1961. Print.
- Teliha, Olena. *Vybrani tvory (Selected Works)*. Kyiv: Smoloskyp, 2008. Print.
- Vynnychenko, Volodymyr. *Opovidannya. Slovo za toboyu, Staline! Chorna Pantera i Bilyy Medvid' (Stories. Word for You, Stalin! Black Panther and Polar Bear)*. Kyiv: Naukova dumka, 1999. Print.
- Vynnychuk, Yuriy. *Aptekar (Apothecary)*. Kharkiv: Folio, 2015. Print.
- Ukrayins'ka aforystyka (Ukrainian aphoristics). Web. 10 Dec 2016.
- Zahrebel'nyy, Pavlo. *Dyvo (Miracle)*. Kharkiv: Folio, 2006. Print.
- Zhovna, Oleksandr. *Ekspyryment (Experiment)*. Kirovohrad: Mavik, 2003. Print.

List of Abbreviations

- Adj — прикметник або його еквівалент
- S — іменник або його еквівалент
- S_{1, 2 ... 6; 1-7} (нижній індекс) — відмінок
- praep S_{1, 2...} — прийменниково-відмінкова форма
- Adj_{1, 5; 1, 2, 3...} (нижній індекс) — відмінок
- V_f — дієслово (особова форма)
- Inf — інфінітив
- conj — сполучник

Надійшла до редакції 07 лютого 2017 року.

THE TYPOLOGICAL FEATURES OF DOUBLE SYNTACTIC CONNECTION

Natalya Kobchenko

Department of Ukrainian language and applied linguistics, Institute of Philology of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine.

Abstract

Background: Different scientists have studied some separate manifestations of double syntactic connection. But there is no integrated investigation of this phenomenon.

Purpose: The purpose of the analysis is to prove the common grammatical features of realization of double syntactic connection in various syntactic constructions.

Results: The specificity of double syntactic connection consists of such features as secondary for the sentence structure, locked up trajectory of extending and its direct or mediate character, complicated realization, deviation of the principle of closeness, predictability but not obligation, homogeneous or syncretic manifestation. It functions on the level of the compound sentence as well as on the level of the simple sentence and realizes in a combination of different forms.

Discussions: Double syntactic connection, in spite of its different demonstrations and various spheres of realization, has a set of grammatical peculiarities. The prospective of our study is to research conditions of double syntactic connection functioning in each of its manifestations.

Keywords: syntactic connection, double-syntactic connection, predicative connection, subordinate connection, mediate connection, syntactic triplet, sentence structure, syntactic derivation, duplexes, predicative attribute.

Vitae:

Natalya Kobchenko is a Candidate of Philology, doctoral candidate of the Department of Ukrainian language and applied linguistics in the Institute of Philology of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Her areas of research interest include functional grammar, categorical grammar and stylistic.

Correspondence: natalia.kobchenko@gmail.com